

проблем. Потім стадія нових протиріч між соціальними відносинами і культурою і, нарешті, стадія повернення до традиційних ціннісних підстав [5, с. 101]. В результаті такого руху шляхом диференціації і взаємопроникнення формується новий тип суспільної свідомості.

В даний час в структурі цінностей молоді на пострадянському просторі простежуються і цінності інноваційні, і традиційні і цінності радянського періоду. Соціологічне дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді, проведене в 2006 р. проблемною науково-дослідною лабораторією ХНУРЕ показало, що велика частина опитаних – 26,7%, керувалися при вступі до університету бажанням придбати необхідну спеціальність, 27,9% – прагненням знайти високооплачувану роботу і 18,6% – прагнення бути освіченою людиною. В якості найбільш важливого фактора при виборі місця роботи більше 54% вказали на взаємини з колегами, близько 66% – на можливість просування по службі і більше 30% вказали на творчий характер роботи і можливість самостійно приймати рішення. Близько 44% опитаних вважають працю джерелом самореалізації та додатки здібностей і трохи менше – 35,7% – засобом придбання матеріальних благ.

Питання про політичні уподобання молоді з одного боку показало, що молоді люди найчастіше погано інформовані про суть основних політичних течій, оскільки на це питання відповіла досить невелика частина респондентів. З іншого боку – більшість (22,4%) відповіли, що відносять себе до прихильників соціал-демократії, тобто виступають за розвиток ринкових відносин, але з широкими соціальними гарантіями. Переважна більшість молодих людей вважають найбільш прийнятним для своєї країни демократичний політичний режим. Так відповіли на питання більше 60% опитаних. При цьому 48,4% підтримують створення ринкової економіки з приватною власністю і свободою підприємництва та більше 78% вважають, що слід віддати перевагу захисту екології, навіть якщо це буде пов'язано зі зниженням економічних показників. На наш погляд, такі показники не тільки свідчать про зміни ціннісних орієнтацій молоді в сторону інноваційних тенденцій інформаційного суспільства, а й залишають місце для цінностей традиційних. Наприклад, 36,7% опитаних відповіли, що роль релігії і релігійності в сучасному світі зменшується. Однак, більше 52% студентів розуміють патріотизм як любов і повагу до Батьківщини, і лише для 6% це поняття не має сенсу. Більше 51% відчувають себе громадянином своєї країни і 16,4% – жителем планети. Звичайно, треба враховувати, що студентська молодь – це найбільш мобільна частина населення, що активно трансформується. Тенденції, характерні для цієї групи не завжди збігаються з загальносоціальними. З іншого боку, молоде покоління – це майбутнє будь-якої держави і його адаптація до нових цінностей інформаційного суспільства – найважливіше питання для дослідження фахівців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ильющина Э. Глобализация и постмодерное общество / Э. Ильющина. – // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2004. – №4.
2. Кузьмин М.Н., Артеменко О.И. Человек гражданского общества / М.Н. Кузьмин, О.И. Артеменко // Вопросы философии. – 2006. – №6.
3. Бауман З. Индивидуализированное общество. / З. Бауман. – М., 2002.
4. Левикова С.И. Две модели динамики ценностей культуры (на примере молодежной субкультуры) / С.И. Левикова // Вопросы философии. – 2006. – №4.
5. Рассадина Т.А. Трансформации традиционных ценностей россиян в постперестроечный период / Т.А. Рассадина // Социс – 2006. – №9.

SUMMARY

The article analyzes the problems of formation and transformation of value orientations of personality in conditions of globalization and informatization of modern society.

Н. М. ДАШЕНКОВА, Н. Ю. ЕТЕНКО

ФЕНОМЕН ЕЛЕКТРОННОЇ КНИГИ ЯК ЗНАЧУЩИЙ ЕЛЕМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ

Сучасну цивілізацію і сучасність взагалі як тип епохи, що нами переживається, нерідко називають інформаційною. Це пов'язано з тією значимістю, яка надається сьогодні інформації як феномену та її окремим аспектам в розвитку суспільства і культури в цілому. Одним з варіантів існування інформації є різні електронні технології, які можуть виступати одночасно і її носіями, і її змістом.

Розвиток електронних технологій впливає сьогодні на різні сторони життя сучасної людини. Однією з найважливіших проблем, викликаних цим процесом, є проблема трансформації культурних та ментальних схем життєдіяльності, якісних змін свідомості та практики, викликаних кількісними по суті процесами технологічного нарощення. Важливим аспектом цієї проблеми є осмислення змін в культурі читання.

Сам по собі феномен читання (так само, як і культура читання) існує в рамках більш широкого явища книжкової (друкованої) культури. Остання була досліджена М. Мак-Люеном з точки зору її протиставлення дописмової, заснованої на аудіотактільній єдності культури племінної людини. Виходячи з критерію характеру спілкування, взаємодії між людьми, історія цивілізації налічує три типи культур. Перший тип – це усна культура. Цей тип заснований на особистому контакті між людьми, безпосередній взаємодії, що включає різні за модальністю елементи спілкування – погляди, дотики, слова. Свідомість носія даної культури цілісна, і певною мірою, гармонійна.

Другий тип – книжкова (письмова) культура. Її витоки сягають до винаходу писемності, розвиток і становлення пов'язані з появою друкованих книг. Книжкова культура – це культура втрати цілісності, як на рівні одиничного суб'єкта, так і на рівні суспільної свідомості. Для індивіда наступ панування писемності означає перехід до зміни домінуючої модальності: лінійний характер писемності призводить до переважання візуальної складової людської чуттєвості. Багатство цілісності втрачене, і на довгі часи людський розвиток безпосередньо «зав'язаний» на зоровому сприйнятті. Зміна в характері суспільної взаємодії в епоху книжкової культури виявляється в опосередкованому характері міжособистісного спілкування: одні індивіди фіксують свої думки, ідеї, уявлення, а інші – це читають, і посередником тут виступає книга. Тому роль книги в цій культурі (яка і донині часто усвідомлюється як сучасна) неможливо переоцінити: лише настільки людина є культурною (належить культурі), наскільки вона начитана. М. Мак-Люен бачить у втраті безпосередності взаємодії причину всіх пороків сучасної цивілізації (наприклад, односторонність розважливих суджень, відсутність прямого зв'язку з реальністю, яка замінюється її відображенням у дзеркалі книги, об'єктивізація суб'єкта тощо). Так чи інакше, книга – це не просто предмет серед інших предметів, а формотворчий початок нашої цивілізації [2].

Книжкова культура не є останнім етапом розвитку цивілізаційного становлення. Наступний за книжковим типом культури дослідники називають екранною культурою. К. Разлогов зазначає, що екранна культура дозволяє вийти в інформаційний простір, розширити діапазон вибору, здійснюваний особисто суб'єктом, збільшити швидкість підключення до будь-якого потоку інформації. Залучення в інформаційні процеси звільняє людину від рутинної роботи, розширює її можливості, знімає політичні, ідеологічні, природні обмеження. Екранна культура дозволяє людині знайомитися з традиційними культурами, моделювати варіанти минулої, теперішньої та майбутньої культури. Сьогодні ми стаємо свідками її становлення, і це становлення прямо пов'язане з розвитком електронних, комп'ютерних, дигітальних технологій [4].

В рамках аналізу проблеми становлення нового типу культури цікаво звернути увагу на феномен речі, що займає проміжну роль між головним об'єктом письмової цивілізації і технологічними об'єктами нової культури, а саме на феномен електронної книги.

У деяких джерелах термін «електронна книга» (далі – е-книга) розуміють в наступних значеннях:

- цифровий варіант видання;
- версія паперового видання в цифровому (електронному) вигляді;
- пристрій, що використовується для їх прочитання.

Проте, підходячи до е-книг як феномену культури, має сенс розширити розуміння цього явища. Під е-книгою ми розуміємо гіпертекст, що дозволяє за допомогою технологій мультимедіа представити інформацію в її цілісності. Е-книга дає масу переваг в обробці інформації, що робить її потенційно домінуючою в сфері роботи з інформацією. Е-книга вдосконалює організацію праці, забезпечує доступність інформаційних потоків, при цьому будучи, по суті, продовженням на новому рівні розвитку традиційної книги [1]. Чи здатна е-книга, як явище культури нового типу, відродити цілісність людської чуттєвості і подолати об'єкту опосередкованість взаємодії між людьми, як це вважає М. Мак-Люен, залишається питанням, відповідь на яке давати ще зарано. Однак аналіз цього явища є необхідним.

З метою аналізу поширеності, областей застосування і призначення е-книг нами було проведено соціологічне дослідження думок студентської молоді. У дослідженні взяли участь 161 особа: студенти, що навчаються на різних спеціальностях Харківського національного

університету радіоелектроніки (111 юнаків та 50 дівчат). Їм було запропоновано відповісти на запитання анкети, що стосувались різних аспектів користування електронними книжками.

Дослідження показало, що майже во всіх випадках розподіл відповідей йде за гендерною ознакою. Юнаки-студенти більш просунуті в питаннях технічного забезпечення і легше сприймають новинки і зміни, ніж дівчата-студентки тих же спеціальностей.

За результатами нашого опитування вже сьогодні 72% (80 з 111) респондентів-хлопців та 82% (40 з 50) респондентів-дівчат користуються і електронними, і традиційними книжками, а 13% хлопців – тільки е-аналогами книг і 3% охоче використовують можливості аудіокниг. При цьому, відповідаючи на питання про перевагу варіанту книги при можливості вибору, 16,2% юнаків та 6% дівчат повідомили, що хотіли б користуватися і тими, і іншими книжками. Думки інших юнаків розділилися порівну між паперовим варіантом (41,4%) та електронним (42,3%), а дівчата віддали перевагу традиційній книзі перед електронною (74% вибрали паперовий варіант).

Ці результати не розходяться із загальною тенденцією – електронні книги стають все більш популярними: деякі видавництва планують відкривати спеціалізовані магазини електронної літератури, компанії стільникового зв'язку включають книги в war-контент. За даними дослідницької компанії PricewaterhouseCoopers, за рік ринок е-літератури може зрости до 6,8 млрд. доларів (5,2% книжкового ринку в цілому). Більшою мірою перехід на цифровий формат буде йти в науковому та професійному книговидавництві [1].

У зв'язку з активним розвитком комп'ютерного ринку, до пристроїв для читання е-книг (e-Book device) зараховують багато е-пристроїв: ПК, КПК, лептопи, мобільні телефони, смартфони. Однак найкращим інструментом для роботи з е-книгою вважають е-ридери, т.к вони розраховані на комфортне читання книг з екрана. Нові розробки та поширення е-пристроїв роблять читання більш комфортним. Про це висловилися і студенти-респонденти нашого опитування.

Серед переваг читання е-книг за допомогою різних пристроїв виділені наступні: нові засоби практично не споживають електроенергію; екран е-ридера з е-чорнилком не світиться; виникає повне відчуття того, що ви читаєте звичайну книгу; великий обсяг пам'яті, що дозволяє зберігати сотні книг; можливі е-закладки, можна робити будь-які нотатки на полях, миттєво знаходити потрібну главу, сторінку, вираз, цитату чи рядок; малі фізичні розміри, тонкий і легкий корпус; можливість швидкої і простої зміни шрифту; можливість прослухати текст книги; можливість читання книг при низькому рівні освітленості (на пристроях з підсвічуванням) тощо.

До числа ж недоліків віднесені: чорно-білий дисплей; несумісність з новим апаратним або програмним забезпеченням; екрани деяких пристроїв швидко перевтомлюють очі; якість зображення через низький дозвіл екрану у значній кількості приладів гірше, ніж у паперового аналога; час роботи переносного пристрою від батареї обмежений; значні незручності при роботі з великими ілюстраціями і графічними зображеннями.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що основні недоліки е-книг пов'язані виключно з їх технічними характеристиками, які, виходячи із загального темпу розвитку технологій, можуть бути усунені вже протягом найближчих років. Лише психологічні фактори не можуть бути (і швидше за все, не будуть) еліміновані настільки ж швидко, що змушує говорити про неможливість повного витіснення традиційних книг електронними.

Сьогодні фахівці виділяють три групи потреб у читанні. В першу групу входять потреби до освоєння мінімуму з метою освітньої або професійної діяльності. Друга група припускає інтерес до службового і престижного читання, підвищення професійної кваліфікації; читання модних книжок. Третя група передбачає розвиток інтересу до читання в емоційну потребу, необхідність, що виражається в високодуховній комунікації [3].

Сучасна молодь, виходячи з результатів нашого опитування, знаходить в читанні задоволення потреб усіх трьох зазначених груп, проте пріоритет віддається літературі для навчання (перша група) та літературі для розваги (сучасна художня література, фантастика, детективи, пригоди, спортивна література, любовні романи). При цьому важливо відзначити, що всупереч панівним гендерним стереотипам, сучасні студентки вибирають літературу для навчання (57%) і літературу для загального розвитку (46,5%) частіше, ніж розважальну (45%), а юнаки більш орієнтовані на розважальне читання (77,5%) в порівнянні з навчальним (73%). Проте інтереси юнаків у читанні більш різноманітні: вони вибирають кілька варіантів відповідей, тоді як дівчата часто обмежуються одним варіантом. Найменша кількість переваг була віддана як юнаками, так і дівчатами періодичним виданням, глянцеви́м журналам, інструкціям тощо. Можливим поясненням може служити той факт, що ці видання з технічних причин незручно і/або неможливо читати на електронних пристроях. Так якість носія інформації може впливати на вибір самої інформації.

Найважливішим питанням розширення пропозиції та розвитку читання е-книг є питання про відрахування правовласникам. Правове регулювання в області авторських прав в мережі Інтернет, проблема збереження авторських прав стоїть надзвичайно гостро у зв'язку з існуванням електронних онлайн-бібліотек, де всі бажаючі безкоштовно або за символічну плату можуть завантажити будь-який літературний твір. В основі такого сервісу – можливість викласти в загальний доступ книги без згоди авторів. Дискусії з цього приводу також наростають. Так, багато авторів виступають проти дозволу переводити їх книги в е-вид через те, що авторам за це не платять. Видавці вважають, що книжки в цифровому форматі не повинні продаватися дуже дешево, бо це порушує баланс інтересів між виробниками та розповсюджувачами «контенту» [1]. Серйозним чинником, який гальмує розвиток ринку е-книг, є звичка користувача не платити за даний контент в Інтернеті. Тому розвиток читання е-книг залежить не тільки від розвитку технологічної складової (носіїв, програм, форматів), а й від впровадження нових платних моделей доступу. Ставлення до можливості захисту від незаконного копіювання ДРМ (DRM - Digital Rights Management) найчастіше скептичне.

Наше опитування показало, що ставлення молоді до цього питання неоднозначне. З одного боку, студенти розуміють, що автор – правовласник, книга – це його інтелектуальна праця, і вона повинна оплачуватися. Але з іншого, «для студента завжди краще мати безкоштовний доступ». Цікавий висновок: «Якщо був би автором, сказав би, треба платити, а як користувач – ні!»

Питання	Чи потрібно платити за книгу в е-форматі?		
	Так	Ні	Не визначилися
Варіанти відповідей			
Юнаки	30 %	60,4%	9,6 %
Дівчата	22 %	68%	10%

Таким чином, пропорційно розвитку як піратських, так і легальних мережевих бібліотек, буде збільшуватися кількість е-текстів, як і кількість тих, хто читає їх.

Так звана «стратегія дигіталізації» полягає в тому, що е-книговидання не повинно зводитися лише до перекладу книг в популярні цифрові формати, а поєднувати засоби тексту і мультимедіа. Певні надії покладаються також на те, що молоде покоління буде краще сприймати нові цифрові пристрої та з їх допомогою почне більше читати. Формування культури читання є одним з традиційних напрямів роботи бібліотек практично всіх типів і видів. У цій області накопичено значний практичний досвід і розроблені різні методики навчання. Уміння та навички вибору потрібної книги є найважливішою стороною культури читання поряд зі спрямованістю читання і механізмами сприйняття книги.

Таким чином, культура читання сьогодні – процес, що динамічно розвивається, відображає інтелектуальні та інформаційні потреби і запити суспільства, а електронний простір може розглядатися як інструмент розвитку та стимулювання читацької активності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Зубов, Ю. С. Электронная книга в цифровую эпоху [Электронный ресурс] / Ю. С. Зубов // Информационное общество и культура: экспресс-информация. – 2009. – Вып. 1. – Режим доступа: <http://infoculture.rsl.ru/>.
2. Мак-Люэн, М. Галактика Гуттенберга. Сотворение человека печатной культуры [Текст] / М. Мак-Люэн. – К.: Ника-Центр, 2004. – 432 с.
3. Перцовская, Р. Ф. Развитие культуры чтения – основа формирования инновационного мышления [Электронный ресурс] / Р. Ф. Перцовская; Науч. лаб. «Социально-информационные технологии» МГУКИ // Культура информационного общества: III Зубовские чтения, 26 мая 2009 г. – Режим доступа: <http://misit.ucoz.ru/load/15-1-0-41>.
4. Разлогов, К. Э. Искусство экрана: от синематографа до Интернета [Текст] / К. Э. Разлогов. – М.: РОССПЭН, 2010. – 287 с.